

Kur'ân-ı Kerîm'de Peygamberlerin Örnek Tevekkül Anlayışları

Saliha Körükcü | ORCID: 0000-0002-0421-7173 | salihakorukcu@hotmail.com

Diyanet İşleri Başkanlığı Avanos İlçe Müftülüğü Vaizesi, Nevşehir, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/007x4cq57>

Öz

Kendinden daha üst bir makama güvenme dayanma duygusu insanın fitratında olup, Kur'ân dilinde tevekkül olarak karşımıza çıkmakta ve bu duygu hayatın her alanında kendini göstermektedir. Güvenmek, dayanmak, yönelmek, vekil kabul etmek anlamlarına gelen tevekkül dua, sabır, güven gibi birçok kavramla bağlantılı olarak insan hayatının her anına etki eder. Gerçek güvenme ve yönelme duygusunu hayatın merkezine koyabilmek için de belli merhalelerden geçmek gerekir.

İmanın göstergesi olan tevekkül Kur'ân-ı Kerîm ve hadisi şeriflerde önemli bir yer tutmaktadır. Birçok âyeti kerimede peygamberlere yapılan tevekkül emri, peygamberlerin Allah'a karşı tevekküllerini gösteren ifade ve duruşlar yer almaktadır. Tevekkül olmadan insan kâmil manada gerçek özünü ortaya koyamaz, manevi duygularını yönetemez. Tevekkülün doğru anlaşılabilmesi ve yaşanabilmesi için doğru örnekleri bulmak da çok önemlidir. Bu nedenle konunun daha iyi anlaşılabilmesi için bu araştırma ile Kur'ân-ı Kerîm'de peygamberlerin örnek tevekkül anlayışlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Tevekkül kula bir sorumluluk yükler. Bu sorumluluk insanın çalışıp çabalamasını ortaya koyar. Çaba, güç ve iradenin ardından gelen bir güven duygusu ile tevekkül gerçekleşir, mü'mince bir duruşun temelinde kendini gösterir.

Anahtar Kelimeler

Tevekkül, Kur'ân, Dua, Sabır, Güven, Peygamber.

Atıf Bilgisi

Körükcü, Saliha. "Kur'ân-ı Kerîm'de Peygamberlerin Örnek Tevekkül Anlayışları". *Nisar* 1 (Kasım 2022), 65-99.

Geliş Tarihi	11.10.2022
Kabul Tarihi	20.11.2022
Yayın Tarihi	30.11.2022
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Turnitin
Etik Bildirim	nisardergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Example Understanding of Respect of the Prophets in the Quran

Saliha Körükcü | ORCID: 0000-0002-0421-7173 | salihakorukcu@hotmail.com

Presidency of Religious Affairs Avanos District Mufti preacher, Nevşehir, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/007x4cq57>

Abstract

The feeling of trusting and relying on a higher rank is in the human nature, and it appears as tawakkul in the language of the Qur'an, and this feeling manifests itself in all areas of life. Tawakkul, which means to trust, to lean on, to turn, to accept a proxy, affects every moment of human life in connection with many concepts such as prayer, patience and trust. In order to put the real sense of trust and orientation at the center of life, it is necessary to go through certain stages.

Tawakkul, which is the indicator of faith, has an important place in the Qur'an and hadiths. In many verses of the Qur'an, there are expressions and stances that show the trust made to the prophets, and the prophets' submission to Allah. Without tawakkul, a person cannot fully reveal his true essence and cannot manage his spiritual feelings. It is also very important to find the right examples so that tawakkul can be understood and lived correctly. For this reason, in order to better understand the subject, it is aimed to examine the exemplary understanding of tawakkul of the prophets in the Qur'an with this research.

Tawakkul imposes a responsibility on the servant. This responsibility reveals a person's hard work and effort. Tawakkul takes place with a sense of trust that comes after effort, strength and will, and it manifests itself on the basis of a believing stance.

Keywords

Tawakkul, Qur'an, Prayer, Patience, Trust, Prophet.

Citation

Körükcü, Saliha. "Kur'an-ı Kerim'de Peygamberlerin  rnek Tevekkül Anlayışları". *Nisar* 1 (Kasım 2022), 65-99.

Date of Submission	11.10.2022
Date of Acceptance	20.11.2022
Date of Publication	30.11.2022
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	nisardergisi@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Zerreden kürreye her şeyi en güzel şekilde yaratan Allah Teâlâ insanoğlunu yaratılmışların en üstünü kılmış, sorumluluklarının farkında olmasını sağlayacak akıl ve irade gücü ile onu diğer varlıklardan ayırmıştır. Dünyaya gönderiliş gayesi doğrultusunda hareket ederken insan fitratındaki inanma duygusu ile daha yüce bir varlığa sığınma ve güvenme ihtiyacı hisseder. Bu duygu hayatının her safhasında kendini gösterir. Güven ve teslimiyetin inanan insan üzerindeki şekil bulmuş bu hali “tevekkül” kavramı ile Kur’ân ve sünnette ifade edilmektedir.

Gerçek güvenme ve yönelme duygusunu hayatın merkezine koyabilmek için belli merhalelerden geçmek gerekir. Bu konuda Kur’ân-ı Kerîm’de ifade edilen, insanlığın kurtuluşu için gönderilmiş, ilahi vazife ile görevlendirilmiş peygamberlerin tevhid mücadelelerindeki duruşlarını da anlamak gerekir. İşte bu çalışmamızda Kur’ân’da peygamberlerin örnek tevekkül anlayışları ele alınıp incelenecektir. Önce tevekkül ve irtibatlı olduğu kavramların tahlili yapılacaktır. Kur’ân ve sünnette konu ile ilgili âyet ve hadisler ve bu bilgiler ışığında peygamberlerin hayatında tevekkülün yansıyan şekli ortaya konacaktır. Konu içerisindeki âyetlerin meallerinde Diyanet İşleri başkanlığı Kur'an Yolu Türkçe meali esas alınmıştır.

1. Tevekkül Kavramı

Tevekkül, insanlar için hidâyet kaynağı olan, dünya ve ahiret mutluluğunu gösteren Kur’ân-ı Kerîm’de, mümince duruşu şekillendirirken en önemli kavramlardan biridir. İmanın dışı yansıyan şeklinde kendini gösterirken birçok yanlış anlayışların da etkisinde kalmıştır. Bu nedenle öncelikle tevekkül kavramının anlamını iyi kavramak gerekir.

1.1. Lügat Anlamı

Tevekkül, sözlükte “Allah’a güvenme” anlamındaki “v-k-l” kökünden türeyen, birinin işini üstlenme, güvence verme, işini birine teslim etme, vekîl kılma, güvenme manalarına gelen¹ Arapça bir kelime olup “tefe’ul” babından

¹ Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fi-garîb’il-Kur’ân*. thk. Safvan Adnan Davudî (Dimeşk-Beyrut: Daru'l-Kalem-Dar'uş-Şam, 1412/1991), “vkl”, s. 882; Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzur,

mastardır. Türkçe'de ise “her şeyi Allah’a bırakma, Allah’tan bekleme, kadere boyun eğme, başkasına havale etme” olarak ifade edilmektedir.²

Tevekkülün aslı olan “v-k-l” kelimesine “işini bir başkasına bırakan”, “işini bir başkasına bıraktığından aciz olan” anlamları da verilmiştir.³ Tevekkülde acizyet ve itimad, bir başkasına dayanma kendini gösterir. Aynı kökten gelen “ittekele”, “evkele” kelimeleri “ittekele aleyke fülânün” “evkele aleyke fülânün” dayanmak, güvenmek, vekâlet vermek şeklinde ortak manada kullanılır.⁴ Yine aynı kökten gelen “mevâkil, vekâl” kelimeleri de aciz, zayıf, başkasına güvenen adam, koşuda sahibinin yönlendirmesine ve kamçılmasına ihtiyaç duyan,⁵ Zemahşerî (v.538/1144)'ye göre de daima başkası ile beraber yürüyüp yalnız kalınca ahmaklaşan binek hayvanları için kullanılmıştır.⁶

Rağîp el-İsfehânî (öl. 502/1109)'ye göre de tevekkül kelimesinden iki tür anlam anlaşılır. Ona göre “tevekkeltü filanen” ben falanın vekîliyim, onun işlerini görüyorum, “tevekkeltü aleyh” ona güvendim dayandım, işlerimi ona teslim ettim, vekîl tayin ettim demektir. Vekîl sözcüğünün kefil sözcüğü ile aynı anlamda kullanıldığı da olmuştur. Vekîl anlam olarak kefilden daha geniştir. Her kefil vekîlken, her vekîl kefil olmaz.⁷ “Vekîl” Allah'ın isimlerinden biridir. Allah kullarının rızıkına kefil olduğu için aynı zamanda “vekîl” olarak kefildir. Bazıları “Vekîl kefildir ve rızıkımıza ne güzel kefildir” demişlerdir. Vekâlet veren müvekkil, vekâleti alan vekîl olur. Vekîl, aciz olan bir kişinin yerine geçerek tasarruf sahibi olandır.⁸ Türkçede vekâlet verme de aynı anlamda kullanılır.

Lisanu'l-Arab, (Beyrut: Dâru Sâdir, 1414/1993), “vkl”, 11/734.

² D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Bahar Yayınları, 1996.), “tevekkül”, 1072.

³ İbn Manzur, “vkl”, 11/734-735; Ebu Nasr, İsmail bin Hammad el-Cevherî, *es-sihâh tac'l-lüğa ve sihâh el-arabiyye*, thk. Ahmed Abdü'l-Ğafûr Atar (Beyrut: Dar'ul-İlm lil-Melayîn, 1407/1407), “vkl”, 5/1844; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Cami'u li-ahkami'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Berdûnî, İbrahim Itfeyyîş, (Kahire: Daru'l-Kütübü'l-Mısriyye, 2.Baskı, 1964), 4/189.

⁴ İbn Manzur, “vkl”, 11/735.

⁵ İbn Manzur, “vkl”, 11/735; Cevherî, “vkl”, 5/1845.

⁶ Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Amr ez-Zemahşerî, *Esâsü'l-belağa*, thk. Muhammed Basîl Uyûn es-Sûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1419/1997), “vkl”, 2/353.

⁷ İsfehânî, Rağîb, “vkl”, 882.

⁸ Ali b. Muhammed eş-Şerif el-Cürçânî, *Kitâbü't-ta'rifât*, thk. Komisyon (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1403/1983), “vekîl”, 254.

1.2. Terim Anlamı

Sözlükte dayanmak, güvenmek ve vekîl tutmak anlamına gelen tevekkül, din dilinde her hususta Allah'a güvenmek, dayanmak, teslim olmak işlerini Allah'a havale etmek demektir. Tevekkül imanla orantılıdır. Kişi kendinden bir üst makama sığınırken, kalbini yüce yaratıcıya dayandırırken kesin imanla, şüphe duymadan bunu yapması gerekir. Bu güvenme, dayanma demek her şeyden el etek çekip her şeyi Allah'a havale etmek değildir. Dünyaya gönderiliş amacına uygun bir şekilde, kulluk bilincinde Allah Teâlâ'nın kendisine verdiği nimetlerin farkında olarak akıl ve irade gücüyle üzerine düşen sorumluluklar yerine getirmek demektir. İşte tevekkülde ince çizgi mü'min kulun bilinçli bir şekilde yapması gerekeni yaptıktan, tüm tedbirleri aldıktan, gayret ve gücü ortaya koyduktan sonra Allah'a dayanıp teslim olması, sonucu kabullenmesidir. Mü'minin her zaman hareket halinde olması, en iyinin peşinden koşması, zamanını dolu dolu geçirmesi gerekmektedir. Netice beklerken de acele etmemelidir. İnsanoğlunun karakterindeki acelecilik ("İnsan pek acelecidir")⁹ tevekküle de zarar verir. Tevekkül bu nedenle sabrı da içinde barındırır.

Tevekkülün özü teslimiyettir. Dünyevi ve uhrevî hayatın temelinde önemli bir yer tutar. İslam inanç sistemini yakından ilgilendiren tevekkülü imanî ve tasavvufî bir alan olarak gören âlimlerimiz, konu ile ilgili birçok tarifler ve açıklayıcı bilgiler ortaya koymuştur.

İbni Ebiddünya (öl. 281/894) tevekkülde üç derece olduğunu söyler. "İlki şikâyeti bırakmak. İkincisi rıza, üçüncüsü muhabbet. Şikâyeti bırakmak, sabır derecesidir. Rıza Allah'ın taksimini gönül rahatlığı ile kabullenmektir ki bu ilkinden daha değerlidir. Muhabbet ise kişinin sevgisinin Allah'ın kendisine yaptıklarına dönük olmasıdır. İlki zahidlerin, ikincisi sadıkların, üçüncüsü resullerin halidir."¹⁰ Ebu Dekkak (öl. 405/1015)'a göre de Allah'a güvendedeki ilk hal, tevekkül sonra teslimiyet ve tefvîz gelir. Herevî (öl. 481/1088) tevekkülü işlerin hepsini her şeyin maliki olan Allah'ın vekâletine güvenerek bırakmak diye ifade ederken, sika, tefvîz, teslim kavramları ile de yakından ilgili

⁹ el-İsrâ 17/11.

¹⁰ Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd b. Sufyan b. Kays Ebi'd-Dünya, Kitabü't-tevekkül alellâh, thk. Mustafa Abdu'l-Kadir Ata (Beyrut: Müessesetü'l-Kütübü's-Sekafiyye, 1993/1413), 71 (No. 46).

olduğunu belirtir. Ona göre tevekkül, sebeplerin gerçekleşmesinden sonraki durum iken, tefvîz sebeplerden önceki ve sonraki hali de kapsadığı için tevekkülden daha geniş bir manaya sahiptir.¹¹ Bazı âlimler de tevekkülü inanan her insanın/tevhid ehlinin hali, teslimiyeti ise Hz. İbrahim'in hali, tefvîzi de Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hali olarak göstermişlerdir.¹²

Ebû Faysal Bedranî (öl. ?) tevekkülü “Tabi ve şer’î sebeplerle birlikte dinî ve dünyevî menfaatleri elde etme, zararlarını def etmede Allah’a tam olarak şeksiz şüphesiz güvenmedir. Dininin yarısı tevekkül yarısı da Allah’a yönelme (inabe)dir. Din Allah’tan yardım isteme (istiane)dir. Tevekkül inâbe ve istiâneyi de içeren bir ibadettir, ancak onlardan daha geniş bir anlama sahiptir. İstiâne, kişinin gücünün yettiği yerde Allah’a güvenmek, tevekkül ise gücünün hem yettiği hem de yetmediği yerde Allah’a güvenmektir” şeklinde açıklamaktadır.¹³

Gazâlî (öl. 505/1112) tevekkülü yüce Allah’a yakın olanların derecesi olarak görür ve hem akla hem dine hem de tevhide uygun bir şekilde anlamak gerektiğini belirtir. İmanî bakışla Tevekkülü açıklarken kalbe ait bir hal olduğunu ve tevekkülün aslının tevhid olduğuna işaret eder. Tevekkül kalbin vekîle güvenmesi, onunla huzur bulmasıdır. Allah Teâlâ’nın lütuf ve merhametinin bol olduğuna inanmaktır. Tevekkülün üç temeli vardır. İlim, hal ve amel. İlim; kişinin Rabbini bilmesi, tanınması, hal de; kişinin Rabbine şüphe duymadan güvenmesi, amel ise; bu işin sonucunda ortaya çıkandır.¹⁴

Tevekkül için “ğassal elinde meyyit olmak” tanımını da tevekkülün dereceleri arasında zikredilir.¹⁵ Tevekkülde mutlak bir teslimiyet olması gerekmektedir. Nasıl bir avukat müvekkilinin işlerini yürütürken, müvekkilin görevi ona güvenmekse, kul da Allah’a mutlak bir teslimiyet içerisinde olmalıdır. Ancak bu hal yapması gerekenleri yapmasına engel bir durum değildir.

---

¹¹ Ebu İsmail Abdullah b. Muhammed b. Ali el-Herevî, *Menâzilü’s-sâirîn* (Beyrut:Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, trs.), 43-45.

¹² Süleyman Uludağ, “Tevekkül” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/3-4

¹³ Ebu Faysal el-Bedrânî, *Şifâü’l-düruri bi-fehmi’t-tevekkül ve’l-kaza ve’l-kader* (b.y.: y.y., ts.), 31.

¹⁴ Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî, *İhyâu ulumid-dîn* (Beyrut: Daru’l-Ma’rife, ts.), 4/245, 259.

¹⁵ Gazâlî, *İhyâu ulumid-dîn*, 4/261.

Fahrudin er-Râzî (öl. 606/1210) tevekkülü görünen sebepleri gözetirken kalbin sebeplere değil Allah'a güvenmesi, bağlanması olarak açıklar. Tevekkülde tembellik ya da yapılması gerekenleri görmemezlik gibi bir durum yoktur. Sebepler sonuca ulaşmada bir vasıta olmakla beraber gerçek sonuca ulaştırmanın Allah olduğunu unutmamak gerekir.¹⁶ Tasavvuf ehline göre kişi kalbi ile ne vakit bu sebeplere meyledecek olursa tevekkül ehli olmaktan çıkar.¹⁷

Bazı âlimler göre de tevekkül kadere rızadır, imanın bir göstergesidir. Lokman (a.s.) oğluna imanın dört rükününü sayarken bunlardan ilkinin "Allah'a tevekkül" şeklinde belirtir. Diğer üçü de Allah'ın hükmüne teslim olmak, işin sonucunu ona havale etmek ve kaderine rıza göstermektir.¹⁸ Aslında bu sayılanların hepsi tevekkülün birer parçasıdır. Allah'a dayanan güvenen kimse O'na teslim olur, üzerine düşen kısmını yaptıktan sonra sonucunda çıkana razı olur. Tevekkül çalışmaya sebeplere sarılmaya engel olan bir durum değildir.

Hz. Ömer Yemen ehlinden kendilerini hiçbir çaba sarf etmedikleri halde tevekkül edenler olarak gösteren bir grup insana kendilerinin mütevekkil olmadığını belirterek "Gerçek mütevekkil toprağa tohum atıp sonra Allah'a güvenendir" diye buyurmuştur.¹⁹

Şa'ravî (öl. 1418 h.) tevekkülün aciziyeti içerdiğine işaret eder ve tevekkülü kişinin bütün sebepleri tüketip kendi acizliğini görüp her şeye gücü yeten Allah'a dayanıp güvenmesi, tedbirini en güzel bir şekilde aldıktan sonra bütün yetkileri Allah'a teslim etmesi olarak açıklar.²⁰

Çalışıp çabalamadan sonuç beklemenin tevekkül olmadığını Milli şairimiz M. Akif Ersoy (öl. 1936) dizelerinde şu şekilde anlatılmış:

"Çalış!" dedikçe Şeriat, çalışmadın, durdun,

¹⁶ Fahrudin er-Râzî, *Mefatihü'l-gayb* (Beyrut: Dâru İhyâ'it-Tür'asi'l-Arabiyye,1420/1999), 9/410.

¹⁷ Kurtubî, *el-Cami'u li-ahkâmi'l-Kur'an*, 4/189.

¹⁸ Muhammed b. Ali b. Atiyeti'l-Harisî Ebu Talip el-Mekkî, *Kûtü'l-kulûb*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1426/2005), 8/2.

¹⁹ Ebî'd-Dünya, *Kitabü't-tevekkül alellâh*, 50 (No. 10).

²⁰ Muhammed Mütevellî eş-Şa'râvî, *Tefsîru's-Şa'râvî* (b.y.: Matabiu Ahbâri'l-Yevm, 1997), 3/1841-1842.

*Onun hesabına birçok hurafe uydurdun,
Sonunda bir de tevekkül sokuşturup araya,
Zavallı dîni çevirdin onunla maskaraya!”
(...)*

“Tevekkülün, hele, ma`nâsı hiç de öyle değil.

*Yazık ki: Beyni örümcekle bir yığın câhil,
Nihâyet oynayarak dîne en rezîl oyunu,
Getirdiler, ne yapıp yaptılar, bu hâle onu!”²¹*

Muhammed Hamdi Yazır (öl. 1942) da bu bağlamda tevekkülü şu şekilde tarif etmektedir: “Tevekkül Allah’a güvenmek, kadere razı olmak, işi Allah’a bırakmaktır.”

Aynı zamanda Tevekkül, Allah’ın kişinin istediklerini daima yerine getirmesi değil, O’nun seçimine ve güzelliğine güvenmek, rızasını ve gücünü kabullenmek gereğini unutmamaktır. Yapılacak işe önce niyet sonra kendinden daha üst varlığa kulun aciziyetinden dolayı ihtiyaç duyup güven ve çıkan sonuca rıza göstermek gerekir.

Tevekkül dediğimiz durum hayatın iniş ve çıkışlarında duruşu bozmadan teslimiyet gösterebilmektir. Maddi olarak çalışırken manevi olarak da Allah’ın yardımını talep etmektir. Tevekkül eden kimseye de mütevekkil denir. Tevekkül eden kimse kâinatta Allah’tan başka fail olmadığını bilir, yaratmak, rızıklandırmak, vermek, men etmek, hayat-ölüm, fakirlik-zenginlik gibi ne varsa hepsinin sadece ve sadece onu elinde olduğuna inanır.²²

2. Tevekkül İle İrtibatlı Kavramlar

Allah’a dayanmak, güvenmek ve teslim olmak anlamına gelen tevekkül birçok merhaleden geçerek, gerçek şekline kavuşur. Bu kavramın derinliğine inildikçe, anlamaya çalıştıkça, birçok kavramla ilişkili olduğunu görürüz. Bu şekilde tevekkül yolculuğunda birçok kavramla karşılaşırız. Azim (çaba), dua, sabır, tedbir ve kader tevekkülün oluşmasında mümin açısından hayatında

---

²¹ Mehmet Akif Ersoy, *Safahat* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1992), 215.

²² Abdülaziz Hatip, *Tevekkül mü, Tembellik mi?* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2006), s. 85.

olmazsa olmazlardandır. İmanın göstergesi tevekkülün gerçekleşmesinde mü'min bu kavramların da içini doldurması gerekir.

2.1. Azim

Sözlükte “işin devamına kalbin bağlanması, yapılmasını istemek, kastetmek, kesin karar vermek, irade, sabır”²³ anlamlarına gelen bu kelime Kur’ân-ı Kerîm’de dokuz yerde geçer.²⁴ Azim, müminin hayatının her alanın da gösterdiği çaba ve gücün anlam bulmuş halidir. Gazali bir işin gerçekleşmesi arasındaki merhaleleri sıralarken en son karar ve kesin niyet safhası olarak azmi belirtir ve artık o andan itibaren azmeden kişinin sorumluluğuna dikkat çeker.²⁵ Çalışan çabalayan azim ve kararlılıkla devam eden mümin iman gücüyle her türlü zorluk karşısında yıkılmadan ayakta kalmasını başarır. Tarihe adını yazdırmış şahsiyetler baktığımızda azim ve irade onları tarihe geçirmiştir. Âyeti kerimede de; “*Sen onlara sırf Allah’ın lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların başışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allah’a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever.*”²⁶ ifadesiyle azimden sonra tevekkülün gerekliliği ortaya konmuştur. Milli şairimiz M. A. Ersoy “Azimden Sonra Tevekkül” şiiriyle tevekkül içinde azmin gerekliliğine dikkat çekmiştir.

Azimden Sonra Tevekkül

“Bir kere de azmettin mi, artık Allah’a dayan...”

.....

“Allâh’a dayandım!” diye sen çıkma yataktan...

Ma’nâ-yı tevekkül bu mudur? Hey gidi nâdan!

Ecdâdını, zannetme, asırlarca uyurdu;

Nerden bulacaktın o zaman eldeki yurdu?

²³ İsfelhânî, “azm”, 565; İbn Manzûr, “azm”, 12/399.

²⁴ Muhammed Fuad Abdülbâkî, *el-Mucemu’l-müfehres li elfazi’l-Kur’âni’l-Kerîm* (Kahire: Matbaatü dâri’l-kütübi’l-Mısriyyeti, 1364/1945), “azm”, 460.

²⁵ Gazâlî, *İhyâu ulumid-din*, 4/261.

²⁶ Âl-i İmran 3/159.

Üç kıt'ada, yer yer, kanayan izleri şâhid:

Dinlenmedi bir gün o büyük nesl-i mücâhid.

Âlemde «tevekkül» demek olsaydı «atâlet»,

Mîrâs-ı diyânetle yaşar mıydı bu millet?

Çoktan kürenin meş'al-i tevhîdi sönerdi;

Kur'ân duramaz, nezd-i İlâhî'ye dönerdi.

“Dünya koşuyor” söz mü? Berâber koşacaktın;

Heyhât, bütün azmi sen arkanda bıraktın!

Mâdem ki uyandın o medîd uykularından,

Bir parçacık olsun, hadi, hiç yoksa, kımıldan.

Ensdekiler «leş» diye çiğner seni sonra;

Ba'sin de kalır tâ gelecek nefha-i Sûr'a!”²⁷

2.3. Dua

Dua, Yaraticıya saygı ve tazim amaçlı yapılan her türlü işlemdir. Sözlükte “nida çağırma, istemek, yardım talep etmek (istiğase)” anlamlarına gelir.²⁸ O'nun yüceliğini ve eşsizliğini hissederek kalbin derinliklerinde ortaya konulan bir duygudur. Mü'min duada yönelecek tek makamın Rabbi olduğunu bilir, O'nun yüceliğini hiçbir zaman unutmaz. Güven duygusuyla kalbi sekinete erer. Dua sonucunda ki teslimiyet imanı bir duruşun temsidir. Niyet, bilinç ve beklenti duayı şekillendirir ve duanın gereğini yapmaya kişiyi yönlendirir. Duanı yapan mümin sabırla neticeye doğru yol alır.

Dua etmek Allah Teâlâ ile devamlı irtibat halinde olabilmektir. Bu da kulun hak katındaki değerini artırır. “*Duanız olmasaydı Rabbim size ne diye değer versin*”²⁹ âyeti bu durumu ortaya koyar. Kur'ân-ı Kerîm'de birçok dua örnekleriyle Allah

---

²⁷ Ersoy, *Safahat*, 393-394.

²⁸ İsfehânî, “duâ” 315; İbn Manzur, “duâ”, 14/257.

²⁹ el-Furkan 25/77

Teâlâ kullarının dualar etmesini isterken, yapılan duaların muhakkak katında karşılık bulacağını da “*Dua edin, duanızı kabul edeyim*”³⁰ âyeti ile bildirir.

Dua tevekkül yolculuğunda sonuca ulaşmada en büyük merhalelerden biridir. Dua Tevekkülün temelini sağlamlığının da bir göstergesidir. Tevekkülle ilgili dua içerikli birçok âyeti kerime de bulanmaktadır.

“...Allah bize yeter, O ne güzel **vekîldir!**”³¹

“Allah bana yeter, O’ndan başka ilah yoktur, ben yalnız O’na güvenip dayanırım; O, büyük arşın sahibidir.”

“...De ki: “Allah bana yeter! Hakkıyla tevekkül edenler yalnız O’na **güvenip dayanırlar.**”³²

Kur’ân-ı Kerîm’de bu tür tevekkül dualarıyla Allah Teâlâ’ya dayanıp güvenmememiz gerektiği de ortaya konulmaktadır. Mü’min tevekkül ederken, her durumda Allah’a dayanmanın ve teslimiyetin gereğini yaparak gerçekleşmesini arzuladığı hususta dua ile kalbini gönlünü Rabbi’ne açar. Dua ile sağladığı iletişim yollarında, sağlam bir güce dayanmanın huzurunu hisseder. Dua tevekkülde Yüce Yaratıcı ile kurulan bir iletişim yoludur.

Tevekkül Peygamberimiz (s.a.v.)’in hayatının her anında kendini gösterirken, dilinden de birçok tevekkül duaları dökülmüştür.

“Allah’ın adıyla! Allah’a *tevekkül* ettim. Allah’a dayanmaktan başka kudret ve kuvvet yoktur.”³³

Allah Resulü (s.a.v.) bu duayı evden çıkarken yapılmasını tavsiye etmiştir.

“Allah’ım! Sana teslim oldum, ben sana inandım, sana dayandım. Yüzümü gönlümü sana çevirdim, senin yardımınla düşmanlara karşı mücâdele ettim.”³⁴

---

³⁰ el-Bakara, 2/186.

³¹ Âl-i İmran, 173.

³² ez-Zümer, 38.

³³ Süleyman b. Eş’as es-Sicistanî Ebu Davûd, *Sünen-i Ebi Davud*, thk. Muhammed Muhiddin Abdülhamid (Riyad: Mektebetü’l-mearif, ts.) “Edeb”, 40 (No. 5095).

³⁴ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahih-i Buhari*, thk. Komisyon (Mısır: Matbaatü’l-kübra el-emiriyye, 1311/1893), “Tevhid” 34 (No. 7499); Ebu’l-Hasan Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, *Sahih-i Müslim*, thk. Muhammed Fuad Abdülbakî (Beirut: Daru İhyait-Türasi’l-Arabi, 1374/1955), “Müsafirün”, 66 (No.769); Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musa b.

“Allah’ım! Beni saptırmandan yine sana, senin büyüklüğüne sığınırım -ki senden başka ilah yoktur-.” Ölmeyecek diri yalnız sensin. Cinler ve insanlar ise, hep ölümlüdürler!”³⁵

“Allah’ım! Kendimi sana teslim ettim. Yüzümü sana çevirdim. İşimi sana ısmarladım, işimde sana güvendim. (Rızânı) isteyerek, (azâbından) korkarak sırtımı sana dayadım, sana sığındım. Sana karşı yine senden başka sığınak yoktur. İndirdiğin kitaba ve gönderdiğin peygambere inandım.”

Eğer bu duayı yapıp yattığın gece ölürsen, iman üzere ölürsün, ölmez de sabaha çıkarsan hayra kavuşursun.”³⁶

Bu duanın da yatağa yatıldığı zaman okunması tavsiye edilmiştir.

Bu ve benzeri dualarla Hz. Peygamber (s.a.v.), tevekkülle dua arasında ayrılmaz birlikteliği de bizlere göstermiş olmaktadır.

2.3. Sabır

Sabır, güçlülere dayanma gücüdür. İradeyi güçlü kılarak yoldan sapmadan ilerleyebilmedir. Sözlükte engellemek, hapsetmek, anlamlarına gelen sabır, ahlakî bir kavram olarak, başa gelen musibetlerden dolayı Allah’tan başka kimseye şikâyetçi olmamak, yakınmamak, sızlanmamak, nefse ağır gelen ve hoş gitmeyen şeyler karşısında, başa gelen imtihanlarda dünya ve ahiret dengesini unutmadan gerçek dayanma gücüdür.³⁷ Sabır her başarının anahtarıdır. İmandan sonra takip edilecek yolun, ahlakın, ilmin ve varlık âlemini tanımanın temelidir.³⁸ Hz. Peygamber (s.a.v.) “Sabır musibet anındaki ilk dayanma gücüdür”³⁹ şeklinde buyurmuştur. Kur’ân-ı Kerîm’de birçok âyeti

---

Dahhâk et-Tirmizî, *Sünenü’t-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şakir vd. (Mısır: Şeriketü mektebetü ve matbaatü Mustafa el-Babi el-Halebî,1970), “Deavât”, 45 (No. 3418); İbn Mace Muhammed b. Yezid Kazvinî, *Sünen-i İbn Mace*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî (b.y.: Darü İhyai’l-Kütübi’l-Arabiyye, ts.), İkâmet, 180 (No. 1355).

³⁵ Buhârî, “Tevhid”, 7 (No. 7383).

³⁶ Buhârî, “Vudu”, 75 (No. 247); Müslim, “Zikir” 18, (No. 2710); Ebu Davud, “Edeb”, 98 (No. 5046).

³⁷ İsfehânî, “sbr”, 474; İbn-i Manzûr, “sbr”, 4/438, Fikret Karaman vd., *Dinî kavramalar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006) “sabır”, 567.

³⁸ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili* (İstanbul: Azim Yayınları, 1992), 1/449.

³⁹ Buhârî, “Cenâiz”, 32 (No. 1283); Müslim “Cenâiz”, 8 (No. 926); Ebû Dâvûd, “Cenaiz”, 20 (No. 3124).

kerimede sabredenler ve tevekkül edenler birlikte zikredilmiş, Allah katındaki mükâfatlara da layık görülmüştür.

“İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanları -hiç şüpheniz olmasın- içinde ebedî kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetteki köşklere yerleştireceğiz; **sıkıntılara katlanan**, yalnız Allah’a **dayanıp güvenerek** işlerini gerektiği gibi yapanlara ne güzel karşılık!”⁴⁰

“Onlar **güçlüklere katlanan, rablerine güvenen kimselerdir.**”⁴¹

2.4. Tedbir

Tedbir tevekkülün gerçekleşmesinin en önemli merhalelerinden biridir. Ön hazırlık safhasıdır. Tevekkülde mü’minin üzerine düşeni yapma kararlılığıdır. Takdirin gerçekleşmesinde sorumluluğu yerine getirmedir. Atalarımızın da bildirdiği gibi “Tedbir bizden takdir Allah’tan” ifadesi bu durumun hayata yansımalarıdır.

Tedbir alma hususunda peygamberler bizler için en güzel örnek olmuşlardır. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in hayatına baktığımızda, Uhud savaşında çift zırh giymesi, hicret yolculuğunda Sevr mağarasına gizlenerek kendilerini takip edenlerden korunması birer tedbirdir. Yine Hz. Peygamber (s.a.v.)’in bir bedeviye verdiği cevapta “deveni bağla ve tevekkül et”⁴² ifadesi de tedbir almanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Tedbir bu vesile ile bir yardım dilemedir. Tedbir takdire uygun ise faydalı olur, yoksa kadere mani olmaz.⁴³

Hz. Yakup (a.s.)’in Kur’ân’da belirtildiği gibi evlatlarına “Ey çocuklarım, tek bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin.” tavsiyesi de bir tedbirdir. Peygamberlerin hayatlarında bu tür birçok örnek hayatın her alanında tedbir alma gerekliliğini, inananlara hatırlatır.

2.5. Kader

Kader, sözlükte ölçmek, tahmin etmek, tayin etmek, gücü yetmek anlamlarına gelir.⁴⁴ Dini bir terim olarak, “Allah’ın ebede kadar olacak şeylerin zaman ve

⁴⁰ el-Ankebût 29/59.

⁴¹ en-Nahl 16/42.

⁴² Tirmizî, “Deavât”, 45 (No.2517).

⁴³ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 5/ 69.

⁴⁴ İsfehânî, “kdr”, 657.

yerini, özellik ve niteliklerini, nasıl ve ne zaman olacaklarsa onların tamamını ezelde bilip o şekilde sınırlaması ve takdir etmesine”⁴⁵ denir.

Kader, kişiyi Allah Teâlâ nasıl olsa ezelden ebede olacak her şeyi biliyor, benim bir şey yapamama gerek yok şeklinde bir tembelliğe itmemelidir. Çalışsam da çalışmasam da, dua etsem de etmesem de zaten sonucu değiştiremem, kaderim neyse başıma gelir anlayışı dinî bir anlayış değildir. Sadece işin kolayına kaçarak nefsi kandırmadır. Bu durum kişiyi ümitsizliğe ve ataletle itmemelidir. Bu şekilde davranış, sünnetullaha aykırı, mü'mince gösterilecek tavra uygun olmayan bir durumdur, kişiyi de sorumluluktan kurtaramaz. Yapılması gerekenleri yapıp, kendini aşan durumlardaki çıkabilecek durumları kader olarak kabul etmek gerekir.

Hz. Ömer (r.a.)'ın bir sefer sırasında salgın hastalık bulunan bir bölgeye geldiklerinde buraya girmeyerek “Allah'ın bir kaderinden başka bir kadere kaçıyorum”⁴⁶ ifadesi tedbir ve tercihlerin de kaderin bir parçası olduğunu bize gösterir. Bu durum aynı zamanda kaderin kuşatıcılığını ve bu kuşatıcılık içerisinde insanın tercih özgürlüğünü ortaya koyar.

İnsanın ancak çalışma ve cabasının sonucunu alacağı Kur'ân-ı Kerîm'de şu şekilde ifade ediliyor.

*“İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder. Ve çabasının karşılığı ileride mutlaka görülecektir. Sonra kendisine karşılığı tastamam verilecektir.”*⁴⁷

Bir öğrencinin sınava girmeden, sınav öncesi ön hazırlıkları yapmadan, kaderimde ne varsa o olur anlayışı ile tevekkül olmaz. Gerçek tevekkül, elinden geleni, yapması gerekenleri yapıp duasıyla, sabrıyla, imanı ile çıkan sonucu kabullenmedir. Her şeyi kadere yükleyerek gösterilmek istenen tevekkül anlayışı, imanî bir duruştan ziyade tembelliğin, ataletin bir neticesidir.

Mü'minin hayatında gerçek anlamda tevekkülün gerçekleşmesi için, irtibatlı olduğu bu kavramların içinin doldurulması gerekmektedir. Niyet ettiği her işinde azim ve kararlılıkla çalışırken, duasını eksik etmeyecek, tedbirini alarak sabırla neticeyi bekleyecek. Gerçekleşen neticeyi, hoşlansa da hoşlanmasa da

---

⁴⁵ Karaman vd., “Kader”, 353.

⁴⁶ Müslim, “Selam”, 39 (No. 2219).

⁴⁷ en-Necm 53/39,40,41.

imanî bir duruş ile kabul edecektir. İnananların en büyük özelliği, imanının en önemli göstergesi olan tevekkül hayatta bu şekilde gerçek karşılığını bulmuş olur.

3. Kur'ân-ı Kerîm'de Tevekkül Kavramı

Güvenmek, dayanmak anlamına gelen tevekkül kavramı farklı kalıplarda Kur'ân-ı Kerîm'de birçok âyette geçmekte ve inananlar için nasıl bir tavır gösterme konusunda mesajlar içermektedir. Bu âyetlerde Allah'a dayanmak ve teslim olmanın imanî bir duruş olduğu da ortaya konmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de tevekkül kavramı kırk âyette farklı fiil kalıplarında, dört âyette mütevekkil şeklinde, vekîl kelimesi olarak da daha çok Allah'ın sıfatı şeklinde yirmi dört yerde geçmektedir.⁴⁸

Kur'ân-ı Kerîm'de tevekkül ifadesi geçen âyetlere baktığımızda, bir kısım âyetlerde emir sığıması ile müminler tevekkülden sorumlu tutulmuş, Allah'tan başka sığınılacak ve güvenilecek varlık aramamaları belirtilmiştir. Bu emir gereği de birçok âyette de mü'minlerin yaptıkları tevekkülden bahsedilerek nasıl bir imanî tavır sergiledikleri ortaya konmuştur.

*“O zaman sizden iki bölük, Allah onların velîsi olduğu halde bozulup çekilmeye yüz tutmuştu; müminler yalnız Allah'a **güvensinler**.”*⁴⁹

*“Allah size yardım ederse artık sizi yenecek hiçbir kimse yoktur; eğer sizi yardımsız bırakırsa O'ndan sonra size kim yardım edebilir? Müminler yalnız Allah'a **güvensinler**.”*⁵⁰

Burada Uhud savaşındaki mü'minlerin nasıl bir tavır takınmaları gerekliliği hatırlatılıyor. Allah Teâlâ Uhud'a katılan Müslümanlara yardım etmeyi bırakmak isterse, kimse O'nun üzerinde yardım edemez. Bedir'de kazanmak, Uhud'da mağlup olmak her ne olursa olsun O'nun dilemesiyledir.⁵¹ Uhud savaşında mü'minler tamamen yok olmaktan Allah'ın yardımını ile kurtulmuşlardır. O'nun yardımını kazanan başkalarına ihtiyaç duymaz.

⁴⁸ Abdülbâkî, “tevekkül”-“mütevekkil”- “vekîl”, 776-763.

⁴⁹ Âl-i İmrân 3/122.

⁵⁰ Âl-i İmrân 3/160.

⁵¹ Muhammed Ali Sâbûnî, *Saffetü't-Tefâsir*, (Beyrut: Dâru'l-Kur'an-ı'l-Kerim, 1402/1981), 1/240.

Mü'minler sadece Allah'a güvenip dayanmalı, her durumda O'nun rızasına uygun olarak hareket etmelidir.⁵²

“Ey iman edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın; hani bir kavim size el uzatmaya yeltenmişti de Allah onların ellerini sizden çekmişti. Allah'tan korkun! Müminler yalnız Allah'a **dayansınlar**.”⁵³

“Korkanlar arasından Allah'ın kendilerine lütufta bulunduğu iki (yiğit) adam şöyle dedi: “Kapıdan üzerlerine hücum edin; oraya girdiğiniz an artık kesinlikle siz galipsiniz. Eğer müminler iseniz ancak Allah'a **güvenin**.”⁵⁴

“Müminler o kimselerdir ki, Allah'ın adı anıldığında yürekleri titrer, kendilerine Allah'ın âyetleri okunduğunda bu onların imanlarını arttırır. Onlar yalnızca rablerine **güvenirler**.”⁵⁵

“O sırada münafıklar ve kalpleri çürük olanlar, “Bunları dinleri aldattı” diyorlardı. Oysa her kim Allah'a **güvenir ve dayanırsa** bilir ki O izzet ve hikmet sahibidir.”⁵⁶

De ki: “Allah bize ne yazmışsa başımıza ancak o gelir, O bizim mevlâmızdır.” Müminler yalnız Allah'a **güvenip dayansınlar**.”⁵⁷

“Allah; O'ndan başka tanrı yoktur; müminler de yalnız O'na **dayanıp güvensinler**.”⁵⁸

“Ve ona hiç beklemediği yerden rızık verir. Kim Allah'a **dayanıp güvenirse** Allah ona yeter. Şüphesiz Allah dilediği şeyi sonuca ulaştırır. Allah her şey için bir ölçü koymuştur.”⁵⁹

“De ki: “O, Rahmân'dır; biz O'na iman etmiş ve O'na **güvenip dayanmışızdır**. Kimin düpedüz bir sapkınlık içinde olduğunu yakında anlayacaksınız!”⁶⁰

---

⁵² Hayrettin Karaman vd., Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 1/705-706.

⁵³ el-Mâide 4/11.

⁵⁴ el-Mâide 4/23.

⁵⁵ el-Enfal 8/2.

⁵⁶ el-Enfal 8/49.

⁵⁷ et-Tevbe 9/51.

⁵⁸ et-Teğabün 64/13.

⁵⁹ et-Talak 65/3.

⁶⁰ el-Mülk 67/29.

Allah Teâlâ'ya tevekkül demek, O'na güvenmek, O'nun takdir ettiği hükmün mutlaka gerçekleşeceğine kat'i olarak inanmak, yemek, içmek, düşmandan sakınmak, silah hazırlamak, sünnetullah gereğince mutad olan şeyleri kullanmak ve bunları yapma noktasında Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sünnetine tabi olmaktır.⁶¹

Bu âyeti kerimelerde tevekkülün müminin bir özelliği olması gerektiği farklı kalıplarla ortaya konmuştur. İnsanın başına gelen sıkıntı ve musibetleri, Allah'a tevekkül ederek savuşturması, sızlanma ve şikâyeti terk etmesi gerektiğine de işaret vardır.⁶² Allah'a dayanan, güvenen, teslimiyet gösteren kimseler, Allah'ın kendileri için yardımcı olacağını bilerek tevekkül üzere olmalıdır. Mü'mine başına gelen sıkıntı ve zorluklardan Allah'a tevekkül ederek çıkabilme, sızlanma ve şikâyetten kendini geri çekebilme gayretiyle işlerini yapabilmesi, gerekenleri yaparken tevekkülden ayrılmadan hareket ederek neticeyi kabul edecek kararlılığı gösterebilmesi hatırlatılmaktadır.

Bu kâinatın idaresi sadece Allah'ın elindedir. Hakkımızdaki takdirin düzenlenip değiştirilmesinde O'nun hiçbir ortaklığı ve yardımcısı yoktur. İyi şartlar da kötü şartlar da O'nun izniyledir. Samimi bir şekilde inanan kimse için itaat ve tevekkül şartlarını gerçekleştirecek bir kulluk çizgisi önemlidir. Bu şekilde takip ettiği yolda başarı ve netice ancak Allah'ın yardımı ile gerçekleşir.⁶³

Allah Teâlâ'yı insan, ona atfedilen sıfatları ve güzel isimleri ile tanır. Tevekkülle ilgili âyeti kerimelerin bir kısmında Allah'ın "Vekîl" ismine atıf yapılmıştır. "Vekîl", tayin etmek, güvenmek anlamlarına gelir.⁶⁴ Allah'a ait bir sıfat olarak Allah'ın kendisine güvenene yeteceği, her zaman onun yanında olacağı, başka bir şeye ihtiyacı olmayacağı belirtilmiştir.

*"Birtakım insanlar onlara, "İnsanlar size karşı asker toplamışlar, onlardan korkun" dediler de bu, onların imanlarını arttırdı ve "Allah bize yeter, O ne güzel **vekîldir!**" diye cevap verdiler."*⁶⁵

⁶¹ Kurtubî, *el-Camiu li-ahkamil-Kur'an*, 4/189.

⁶² Râzî, *Mefatihü'l-gayb*, 8/348.

⁶³ Seyyid Ebu'l-Ala Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'an*, trc. Muhammed Han Kayanî v.d. (İstanbul: İnsan Yayınları, 1997), 6/352-353.

⁶⁴ İsfehânî, *el-Müfredat fi garibi'l-Kur'an*, s. 882.

⁶⁵ Âl-i İmrân 3/173.

“Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. **Güvenmek** için Allah yeter.”⁶⁶

“Ey Ehl-i kitap! Dininizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkında, gerçek olandan başkasını söylemeyin. Meryem oğlu İsâ Mesîh ancak Allah'ın elçisidir, Allah'ın Meryem'e ulaştırdığı kelimesidir ve O'ndan bir ruhtur. Şu halde Allah'a ve peygamberlerine iman edin, “(Tanrı) üçtür” demeyin, bundan vazgeçin; hakkınızda hayırlı olan budur. Allah ancak bir tek ilâhtır. O, çocuğu olmaktan münezzehtir, göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. **Güvenmek ve dayanmak** için Allah yeter.”⁶⁷

“Doğunun da batının da rabbi O'dur. O'ndan başka tanrı yoktur. Öyleyse yalnız O'na **güvenip sığın**.”⁶⁸

“Allah her şeyin yaratıcısıdır ve her şeyi **koruyup yöneten** de O'dur.”⁶⁹

Bu âyeti kerimelerde Allah Teâlâ'nın vekil ismine dikkat çekilirken, O'nun ismine güvenerek, iman edenlerin hareket etmesi gerekliliği, Hz. Peygamber nezdinde, her durumda Allah'a tevekkülün ve vekil olarak Allah'ı bilmenin önemi belirtilmektedir. Vekil herhangi bir işi üstüne alan ve onu tamamlamaya kefil olan demektir. Allah Teâlâ kullarının menfaatlerini gözetlemede kefildir. Bütün işlerde tasarruf etme hakkı O'na aittir. Mü'min bunu bilerek hareket eder ve sadece O'na güvenir,⁷⁰ O herkesin işini görüp gözetmede vekil olarak kuluna yeter. İnanalar tevekkül ve itimad ederek işlerini O'na teslim etmelidir.⁷¹ Allah ancak kendine güvenenin işlerini üstlenir. Mü'mindeki bu güven duygusu Rabbi ile olan irtibatını da kuvvetlendirir.

Allah'a tevekkül edenlere şeytanın zorlama gücünün olmadığı, zarar veremeyeceği de âyetlerde belirtilmiştir:

“Gerçek şu ki o **şeytanın**, iman etmiş olanlar ve rablerine **dayanıp güvenenler** üzerinde bir hâkimiyeti olamaz.”⁷²

---

⁶⁶ en-Nisâ 4/132.

⁶⁷ en-Nisâ 4/171.

⁶⁸ el-Müzzemmil 73/9.

⁶⁹ ez-Zümer 39/62.

⁷⁰ Bursevî, İsmail Hakkı Bursevî, *Ruhu'l-Beyan* (Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.), 8/131.

⁷¹ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 3/100.

⁷² en-Nahl 16/99.

“Şurası muhakkak ki benim kullarım üzerinde senin hiçbir nüfuzun olmayacaktır.”
Güvenip dayanmak için rabbın yeter.”⁷³

Bu âyeti kerimelerde gerçek tevekkül ehli üzerinde şeytanın etkisinin olamayacağı belirtilmektedir. Hadisi şerifte de aynı şekilde tevekkül edenlere, Allah’a dayanıp güvenenlerden şeytanların uzaklaştığı şu şekilde ifade edilmektedir:

Enes b. Mâlik’in naklettiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Kişi evinden çıkacağı zaman, “Bismillâh, tevekkeltü alâllâh, lâ havle velâ kuvvete illâ billâh.” (Allah’ın adıyla. Allah’a tevekkül ettim. Güç ve kuvvet sadece Allah’tandır.) dediğinde ona şöyle denilir:

“Doğruya iletildin, ihtiyaçların karşılandı, düşmanlarından korundun.” Şeytan da kendisinden uzaklaşır.⁷⁴

Tevekkül Allah’a güvenerek sabır ile netice yol almaktır. Sabır ve tevekkül içerisinde hareket edenlerin ahiretteki mükâfatları Kur’ân-ı Kerîm’de şu şekilde ifade edilmektedir:

“Zulme uğramaları yüzünden Allah uğrunda göç edenleri muhakkak ki biz bu dünyada güzel bir yere yerleştireceğiz; âhiret ecri ise elbette daha büyük olacaktır. Keşke bilseler! Onlar **güçlüklere katlanan**, rablerine **güvenen** kimselerdir.”⁷⁵

“İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanları -hiç şüphenez olmasın- içinde ebedî kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetteki köşklere yerleştireceğiz; **sıkıntılara katlanan**, yalnız Allah’a **dayanıp güvenerek** işlerini gerektiği gibi yapanlara ne güzel karşılık!”⁷⁶

“Size verilen her şey dünya hayatının geçici zevklerinden ibarettir. Allah katında olanlar ise daha iyi ve daha kalıcıdır. Bunlar, iman eden ve rablerine **dayanıp güvenenler** içindir.”⁷⁷

Bu âyeti kerimelerde de müminin iki temel özelliği sabır ve tevekkülden bahsedilerek, bu özelliklere sahip müminlerin asıl mükâfatlarının ahirette

⁷³ el-İsrâ 17/65.

⁷⁴ Ebu Davud, “Edeb”, 40 (No. 5090).

⁷⁵ en-Nahl 16/41-42.

⁷⁶ el-Ankebût 29/58-59.

⁷⁷ eş-Şûra 42/36.

olacağı belirtilmektedir. Bu dünyada sabırla, tevekkülle hareket ederek Rab'lerine güvenenler ahirette kazananlardan olacaktır. Allah'a güven içerisinde gösterilen sabır, mü'mine her iki dünyada da yalnız olmadığı bilincini hissettirir, bunun karşılığında "...sabredenleri müjdele"⁷⁸ âyetini hatırlatarak imanî bir kararlılıkla kişiye dayanma gücünü artırır.

Birçok âyeti kerimede de başta Hz. Peygamber olmak üzere birçok peygambere yapılan tevekkül emri, peygamberlerin Allah'a karşı tevekküllerini gösteren ifade ve duruşlar yer almıştır. Peygamberlerin bu şekilde şeksiz, şüphesiz ortaya koydukları imanlarının göstergesi olan tevekkül tüm inanalar için de en güzel örnek olmuştur.

4. Hadislerde Tevekkül Kavramı

İslâm dininin Kur'ân'dan sonra ikinci kaynağı Hz. Peygamber (s.a.v) ve sünnetidir. Kur'ân-ı Kerim'de ifade edilen birçok husus, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hayatında şekillenmiş, uygulama haline dönüşmüştür. Hz. Peygamber'i ve ondan nakledilmiş olan hadis-i şerifleri bilmeden dini tam olarak anlama imkânı olamaz. Bu nedenle dini açıdan bir konu incelendiğinde önce Kur'ân âyetlerine bakarken, sonrasında konuyla ilgili peygamber uygulamalarını bularak konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamış oluruz.

Kur'ân-ı Kerîm'de birçok âyeti kerime bize tevekkül kavramını anlatıp onu inananlar için olmazsa olmaz bir duruş olarak belirtmiştir. Hz. Peygamber'in hayatında ise tevekkülün en doğru şekline şahit olmaktayız. Bir peygamber olarak müminlere en iyi örnek olmuş, hayatının her alanında Allah'a güvenin önemini göstermiştir. Tevekkül kavramını içeren, Kuran-ı Kerim'de geçen tevekkül kavramını daha doğru olarak anlamımızı sağlayan birçok hadisi şerif de bulunmaktadır.

İnanan insan önce çalışır çabalar, takdirini Allah'a bırakır. Netice Allah'ın iradesine bağlıdır. Mümin de bunu bilir ve kabul eder. Konu ile ilgili, Enes b. Malik'ten gelen bir hadisi şerif şu şekildedir. Bir adam;

---

⁷⁸ el-Bakara 2/155.

“Ey Allah’ın Resulü, devemi bağlayıp ta mı Allah’a tevekkül edeyim, yoksa Bağlamadan mı tevekkül edeyim?” diye sordu. Rasulullah (s.a.v.) “Önce bağla, sonra Allah’a tevekkül et”⁷⁹ buyurdu.

Hadis şerif gerçek tevekkülün oluşabilmesi için öncelikle kişinin iradesiyle tedbirli olması gerektiğine vurgu yapar. Tevekkül ediyorum diyerek atalet haline bürünmek, azim ve iradeyi terk etmekten mü’min sakındırılmıştır. Deve misali tedbirsizlik neticesinde istenmeyen bir durumla karşılaşıldığında sorumluluğu önce kişi kendinde aramalıdır. Bütün tedbirleri aldıktan sonra neticeyi Allah Teâlâ’ya havale ederek, sonucu kabullenmek gerekir.

Başka bir hadisi şerifte;

Hz. Ömer (r.a.) demiştir ki: Resûlullah (s.a.v.)’in şöyle dediğini işittim: “Eğer siz Allah’a nasıl tevekkül etmek lazımsa öyle tevekkül etseniz; açlıktan karınları çekilmiş olduğu halde sabahleyin yuvalarından çıkan ve akşamları karınları doymuş olarak yuvalarına dönen kuşlara rızık verdiği gibi hiç şüphesiz size de rızık verirdi.”⁸⁰

Allah Teâlâ tüm canlıların rızkını dünya düzeni içerisinde takdir etmiştir. Rızkını elde etmek isteyen Allah’ın gösterdiği meşru yollardan arama yoluna girmelidir. Kuş misali nasıl canlılar rızıklarını elde etmek için bir çaba sarf ederek o rızka ulaşıyorsa, insanoğlu da rızkını elde etmek için gücü nispetince çalışıp çabalamalıdır. Neticesinde Allah’a dayanarak teslimiyetini göstermelidir. Bu imanın göstergesidir.

Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Ümmetimden yetmiş bin kişi hesaba çekilmeden cennete girecektir.” Orada bulunanlar, “Onlar kim ey Allah’ın Resûlü!” dediler. Hz. Peygamber, “Onlar, (vücutlarını kızgın demirle) dağlamayanlar, üfürükçülük yapmayanlar ve Rablerine *tevekkül* edenlerdir.”⁸¹ buyurdu.

Enes b. Mâlik’in naklettiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: “Kişi evinden çıkacağı zaman, ‘Bismillâhi *tevekkeltü* alâllâh, lâ havle velâ

⁷⁹ Tirmizî, “Deavât”, 45 (No. 2517).

⁸⁰ Tirmizî, “Zühd”, 34 (No. 2344); İbn Mace, “Zühd”, 37 (No. 4164).

⁸¹ Müslim, “İman”, 1 (No. 218).

kuvvete illâ billâh.' (Allah'ın adıyla. Allah'a *tevekkül* ettim. Güç ve kuvvet sadece Allah'tandır.) dediğinde ona şöyle denilir:

“Doğruya iletildin, ihtiyaçların karşılandı, düşmanlarından korundun.” Şeytan da kendisinden uzaklaşır.” Ebu Davud'un rivâyetinde şu ifade de bulunmaktadır: “Şeytan diğer şeytana: hidâyet edilmiş, ihtiyaçları karşılanmış ve korunmuş kişiye sen ne yapabilirsin ki? der”⁸²

Ümmü Seleme (r.a.)'dan rivâyet edilmiştir: “Allah'ın ismine sığınıyor ve Allah'a *Tevekkül* ediyorum. Allah'ım! Sapmaktan, saptırılmaktan; (senin yolundan) kaymaktan, kaydırılmaktan; zulüm yapmaktan, zulme uğramaktan; saygısızlık etmekten, bana karşı saygısızlık edilmesinden sana sığınırım.”

Hayatının her anında yapabileceği bu tür peygamber duaları ile mü'min Allah Teâlâ ile irtibatını da daha sağlam hale getirir, şeytanın etkisinden de kendini korumuş, Yüce Yaratıcı'ya karşı güven ve samimiyetini göstermiş olur. Bu şekilde kulluk bilinci içerisinde tüm hayatını daha anlamlı hale getirir.

5. Kur'ân'da Peygamberlerin Örnek Tevekkül Anlayışları

Tevekkül, Kur'ân-ı Kerîm ve hadis-i şeriflerde mü'minin imanının bir göstergesi olarak karşımıza çıkar. Peygamberlerin hayatları incelendiğinde, tevhid mücadelelerinde tevekkülle hareket ettiklerini görürüz. Gerçek tevekkülü anlayabilmek için peygamberlerin hayatlarındaki tevekkülî duruşları iyi idrak etmek gerekir. Peygamberler mücadelelerindeki onca engellere rağmen Allah'tan ümit kesmeden Allah'la aralarındaki bağı hep sınıksız tutmuşlar, Allah'a dayanarak, güvenerek yollarına devam etmişler. Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. Muhammed ve Kur'ân'da anlatılan birçok peygamberin hayatında tevekkülün ve teslimiyetin olması gerektiği şeklini görürüz. Allah yolunda olan gerçek iman erleri bu örneklerle bakarak gerçek tevekküle ulaşırlar.

5.1. Nuh (a.s.) ve Tevekkül

Hz. Nuh Kur'ân-ı Kerîm'de ulü'l-azm olarak nitelendirilen beş peygamberden biridir. Kur'ân'da kırk üç yerde ismi geçmekte, yirmi sekiz yerde de hakkında bilgi verilmektedir. Kendi adıyla da olan Nuh sûresi Kur'ân'ın yetmiş birinci

---

⁸² Ebu Davud, “Edeb”, 40 (No. 5095).

sûresidir ve onun tevhid mücadelesini anlatır.⁸³ Kavmi ile olan mücadelesinde Allah'a olan güvenini kesin bir şekilde göstermiş, batıla karşı tevhidi savunmuştur.

*“Onlara Nûh’un kıssasını da oku! O, kavmine şöyle demişti: “Ey kavmim! Eğer benim aranızda bulunmam ve Allah’ın âyetlerini bildirmem zorunuza qıdıyorsa, bilin ki ben yalnız Allah’a **dayanıp güveniyorum**; siz de ortaklarınızı toplayıp ne yapacağınızı kararlaştırın, yapacağınız iş içinizde niyet olarak kalmasin ve bana mühlet de vermeden yapacağınızı yapın.”⁸⁴*

Bu âyeti kerimede Nuh peygamberin kavmiyle olan tevhid mücadelesinde göstermiş olduğu tavır, tevekkül şeklinde kendini göstermektedir. Nuh’un Allah’ın yardımına güvendiği, inanmayanların tuzaklarından korkmadığı âyette belirtilirken Hz. Peygamber (s.a.v.)’e de teselli verilmektedir.⁸⁵

5.2. Hud (a.s.) ve Tevekkül

Hz. Nuh’tan sonra gönderilen peygamberlerden olan Hz. Hud Ad kavmine gönderilmiştir. Kur’ân-ı Kerîm’de kendi adıyla geçmekte olan bir sure de bulunmaktadır. Allah’a tam bir güven içerisinde tevhid mücadelesini sürdürmüştür.

*“Ben, benim de rabbim, sizin de rabbiniz olan Allah’a **dayandım**. Çünkü her canlının kontrolü O’nun elindedir. Şüphesiz rabbimin yolu dosdoğru yoldur.”⁸⁶*

Hud (a.s.)’ın tevekkül sahibi bir kul ve peygamber olarak Allah’a yakîn bir iman ile nasıl güvendiği bu âyeti kerimede görülmektedir. Kavmine tebliğ görevini yaparken onların karşısında Allah’a dayanıp güvenmesini âyetteki ifadeler ortaya koymaktadır.

5.3. Hz. İbrahim (a.s.) ve Tevekkül

Kur’ân-ı Kerim’de birçok sûrede Hz. İbrahim’in tevhid mücadelesindeki farklı davranış modelleri ile imanî duruşun örnekleri ortaya konmuştur. Kur’ân’da bilgiyi elde etmek için çabalayan, fedakârlık gösteren, batıla karşı savaşında

⁸³ Ömer Faruk Harman, “Nuh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/224-227.

⁸⁴ Yûnus 10/71.

⁸⁵ Kurtubî, *el-Camiu li Ahkamil-Kur’ân*, 8/362.

⁸⁶ Hûd 11/56.

Allah'a dayanan, teslimiyetinden zerre kadar geri adım atmayan bir şahsiyet olarak ifade edilirken, Allah'ın dostu anlamında halilullah olarak da tanınmış, dilinden Kur'ân-ı Kerîm'de ifade edilen dualar ile iman ehlinin gönül dünyasında hep varlığını korumuş, Allah'a güven ve teslimiyette öncü olmuştur.

*“İbrâhim'de ve ona uyanlarda size güzel bir örneklilik vardır; onlar kavimlerine şöyle demişlerdi: Bilin ki bizim sizinle ve Allah'ı bırakıp da taptıklarınızla bir ilişijimiz yoktur. Sizi (ve değerlerinizi) reddediyoruz. Sizinle bizim aramızda, siz bir tek Allah'a iman edinceye kadar sürüp gidecek bir düşmanlık ve nefret açıkça ortaya çıkmıştır. Ancak İbrâhim'in, babasına “Hiç şüpheden olmasın bağışlanman için dua edeceğim, ama Allah'tan sana geleceklere karşı yapabileceğim bir şey de yoktur” demesi başka. Rabbimiz! Sadece sana **dayanıp güvendik**, sana yöneldik; dönüş de ancak sanadır.”⁸⁷*

Hz. İbrahim (a.s.) kâfirlerce ateşe atıldığı sırada nasıl bir teslimiyet ve tevekkül örneği sergilediği hadisi şerihlerde de ifade edilmiştir. İbn Abbas (r.a.) şöyle demiştir: İbrahim (a.s.) ateşe atıldığı zaman “*Hasbunallahu ve ni'mel vekîl*”⁸⁸ (Allah bize yeter. O ne güzel vekildir.)⁸⁹ dedi.⁹⁰

Hz. İbrahim hak dinlerin hepsinde önemli olan, Kur'ân'da ulu'l-azm olarak ifade edilen, hanif tabiri ile özdeşleşen, üsve-i hasene olarak örnekliliği ortaya konulan bir peygamberdir. Hayatının her anında Allah'a olan güveninin göstergesi tam bir teslimiyet görülür. Ateşe atıldığında ağzından çıkan bu dua ifadeleri de bunun en güzel göstergesidir.

5.4. Yakup (a.s.) ve Tevekkül

Yakup (a.s.) Hz. İbrahim'in torunu olan İsrailoğullarına gönderilmiş, duruşu ve göstermiş olduğu sabrı, evlatlarına tevhid dinini yaşamaları için yapmış olduğu vasiyeti ve duaları ile Kur'ân-ı Kerîm'de bildirilen peygamberlerden biridir. Hayatının her anında göstermiş olduğu tavır ile Allah'a olan güvenini ortaya koymuş, bu konuda evlatlarına da şu şekilde öğütler vermiştir:

---

⁸⁷ el-Mümtehine 91/4

⁸⁸ Âl-i İmrân 3/173.

⁸⁹ Âl-i İmrân 3/173.

⁹⁰ Buhârî, “Tefsiri'l-Kur'ân”, 13 (No. 4564).

Sonra şunu söyledi: “Oğullarım! (Şehre) hepiniz bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah’tan gelecek hiçbir şeyi sizden savamam. Hüküm Allah’tan başkasının değildir. Ben yalnız O’na **güvenip dayandım**. Güvenilecek olanlar yalnız O’na **güvenip dayansınlar**.”⁹¹

Yakup (a.s.)’ın tevekkül örneğini bu âyeti kerime bize göstermektedir. Evlatlarına yapmaları ve almaları gereken tedbirler hususunda nasihatte bulunurken Hz. Yakup hükümün Allah’a ait olduğunu da hatırlatmaktadır. Tedbirden sonra neticede Allah’a güvenmenin önemi, Hz. Yakup (a.s.)’ın tevekkül örneğinde bu şekilde görülmektedir. Onun bu davranışında dikkat çeken taraf tevekkül ile “ihtiyat tedbiri” arasındaki dengedir.⁹²

5.5. Şuayb (a.s.) ve Tevekkül

Şuayb (a.s.) Medyen halkını Allah’ın dinine, tevhid inancına davet ederken kavminin tehditleri karşısında Rabbine olan güvenini ortaya koyacak şu ifadelerle onlara cevap vermiştir:

“Doğrusu Allah bizi ondan kurtardıktan sonra tekrar sizin dininize dönersek Allah hakkında yalan uydurmuş oluruz. Rabbimiz Allah dilemedikçe sizin dininize dönmemiz bizim için olacak şey değildir! Rabbimizin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Biz sadece Allah’a **dayanırız**. Ey rabbimiz! Kavmimizle bizim aramızda adaletli hükmünü ver. Sen hüküm verenlerin en hayırlısıdır”⁹³

“Şuayb de şöyle dedi: “Ey kavmim! Bir de şöyle düşünün: Ya benim, rabbimden açık bir delilim varsa ve O bana tarafından güzel bir nasip vermişse! Size yasakladığımı kendim yapmak niyetinde değilim. Ben sadece gücümün yettiği kadar ıslah etmek istiyorum. Fakat başarmam Allah’ın yardımına bağlıdır. Yalnız O’na **dayanıyor** ve O’na yöneliyorum.”⁹⁴

Şuayb (a.s.)’ın tevhidi yerleştirmek için göstermiş olduğu tevekkül örneği bu âyeti kerimelerde görülmektedir. Kavmi ile olan mücadelesinde Allah’a dayanmanın, güvenmenin yüceliğini inananlara bu şekilde göstermektedir. Medyen halkına gönderilen Şuayb (a.s.) ölçü ve tartıda hilekârlık yapan

⁹¹ Yûsuf 12/67.

⁹² Mevdudî, *Tefhim’ul-Kur’ân*, 2/479.

⁹³ el-A’râf 7/89.

⁹⁴ Hûd 11/88.

kavmini tek olan Allah'a inanmaya, yaptıkları yanlışlıklardan vazgeçirmeye çalışmıştır. Gücü dâhilinde mücadelesini sürdürürken başarılı olmasının ancak Allah'ın yardımı ile olacağını, Allah'a tevekkül ettiğini belirterek önceki kavimlerin başına gelen durumlara karşı kavmini uyarmıştır.⁹⁵

5.6. Hz. Musa (a.s.) ve Tevekkül

Hz. Musa (a.s.) bir peygamber olarak gönderilmiş olduğu İsrail oğullarının o dönemindeki yanlış inançları ile mücadele etmiş, batıla saplanmış kavmine tebliğ vazifesini yaparken de kendisine tabi olanlardan Allah'a dayanıp güvenmelerini istemiştir.

“Mûsâ “Ey kavmim!” dedi, “Eğer Allah'a iman ettiyseniz, gerçekten O'na teslim olduysanız, artık yalnız O'na **güvenip dayanın**.”⁹⁶

“Onlar da şöyle karşılık verdiler: “Yalnız Allah'a **dayanıp güvendik**. Rabbimiz! Bizi o zalimler için imtihan aracı kılma!”⁹⁷

“Mûsâ'ya kitabı verdik ve “Benden başkasına **güvenip dayanmayın**” diyerek o kitabı İsrâîloğulları'na bir hidâyet rehberi kıldık.”⁹⁸

Hz. Musa (a.s.) Kur'ân-ı Kerîm'de adı en çok geçen, İsrail oğullarına gönderilmiş, kendisine risalet ve dört büyük ilahi kitaptan biri olan Tevrat'ın verildiği ulu'l-azm olarak kabul edilen peygamberlerden biridir.

Musa (a.s.), kavmi ile ilgili bu âyeti kerimelerde de görüldüğü gibi, o kavmine tevekkülün imanın gereği olduğunu, Allah'tan başka dayanıp güvenilecek güç olmadığını hatırlatmaktadır. Kavminden kendine tabi olanlara firavunun zulmü karşısında tevekkül çağrısında bulunmuştur. İnanlar da Allah'a güvendiklerini gösteren bu duayı yapmışlar, Allah Teâlâ da onları ve ailelerini korktukları bu durumdan korumuştur.⁹⁹ Allah Teâlâ kendisine samimi olarak güvenenin işini Vekîl ismiyle üstlenir.

---

⁹⁵ Râzî, *Mefatihul-gayb*, 18/357.

⁹⁶ Yûnus 10/84.

⁹⁷ Yûnus 10/85.

⁹⁸ el-İsrâ 17/2.

⁹⁹ Zemaşerî, Ebu'l-Kasım Mahmud b. Amr b. Ahmed ez-Zemaşerî, *el-Keşşaf an hakâiki gavâmidit-Tenzil* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1407/1986), 2/364.

5.7. Peygamberlere Uyanlar ve Tevekkül

“Peygamberleri onlara şöyle dediler: “Doğrusu biz de sizin gibi sadece insanız; fakat Allah kullarından dilediğine lütufta bulunur. Allah’ın izni olmadan bizim size bir delil getirmemiz mümkün değildir. Müminler ancak Allah’a **dayansınlar**.”¹⁰⁰

“Üstelik bize yollarımızı göstermiş olduğu halde ne diye biz Allah’a dayanıp güvenmeyelim? Sizin bize verdiğiniz eziyete elbette göğüs gereceğiz.” **Tevekkül edenler** yalnız Allah’a dayanıp **güvensinler**.”¹⁰¹

Âyette tevekkül tabirinin iki kere geçmesi, “tevekkül edenler Allah’a tevekkül etmelidirler” ifadesi, iyiyi güzeli emreden kimsenin, emrettiği şeyi önce kendi yaparsa etkili olacağını gösterir. Peygamberler öncelikle yaşadıkları sıkıntılar karşısında Allah’a güvenip dayanarak kendilerine uyanlardan da bu şekilde davranmalarını isteyebilirler.¹⁰²

Bu âyeti kerimeler genel olarak, burada anlatılan peygamberlerle beraber tüm Allah’ın elçilerinin yaşadıkları imtihanlar ve gönderildikleri kavimler karşısındaki tevhid mücadelelerinde Allah’a dayanıp güvendiklerine, nasıl tevekkül ettiklerine işaret etmektedir.

5.8. Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Tevekkül

Hz. Peygamber hayatı sürecince göstermiş olduğu tevekkül temelli davranış ve duruşu ile inananlar için en güzel örnek olmuştur. Kur’ân-ı Kerim’de birçok âyeti kerime de bu konuya ışık tutmaktadır.

“Sen onlara sırf Allah’ın lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların başışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allah’a **güven**, doğrusu Allah kendisine **güvenenleri sever**.”¹⁰³

¹⁰⁰ İbrâhîm 14/11.

¹⁰¹ İbrâhîm 14/12.

¹⁰² Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 19/75.

¹⁰³ Âl-i İmrân 3/160.

“İşimiz itaat” diyorlar, yanından ayrılınca da içlerinden bir grup, içinden, senin söylediğinin tersini kuruyor, Allah da onların içlerinden kurduklarını kaydediyor. Sen de bunlardan yüz çevir ve Allah'a **güven**, (güvenilecek) **veklî** olarak Allah yeter.”¹⁰⁴

“Eğer barışa yanaşırlarsa sen de yanaş ve Allah'a **güven**; O her şeyi işitendir ve bilendir.”¹⁰⁵

“Buna rağmen yüz çevirirlerse de ki: “Allah bana yeter, O'ndan başka ilah yoktur, ben yalnız O'na **güvenip dayanırım**; O, büyük arşın sahibidir.”¹⁰⁶

“Allah'a **güven**; güvenip dayanmak için Allah yeter (**veklî'dir**).”¹⁰⁷

“İnkârcılara ve iki yüzlülere kulak asma, onların sana verdikleri eziyete aldırma. Allah'a **dayan ve güven**, güvenmek için Allah yeter.”¹⁰⁸

“Göklerin ve yerin gizlisi (gaybı) yalnız Allah'a aittir. Her iş O'na döndürülür. Öyleyse O'na kulluk et ve O'na **güvenip dayan!** Rabbin yapmakta olduklarınızdan habersiz değildir.”¹⁰⁹

“Asla ölmeyecek olan O diri varlığa (Allah'a) **dayanıp güven** ve O'na hamdederek yüceliğini dile getir. Kullarının günahlarından haberdar olma konusunda O kendi kendine yeterlidir.”¹¹⁰

“Sen, O, mutlak güçlü ve enğin merhamet sahibi olan, huzurunda durduğun ve secde edenler içinde halden hale girdiğin zaman seni gören Allah'a **güvenip dayan**.”¹¹¹

“O halde sen Allah'a **güvenip dayan**. Çünkü sen apaçık hakikat üzeresin.”¹¹²

“Gerçek şu ki onlara, “Gökleri ve yeri kim yarattı?” diye soracak olsan, tereddüt etmeden “Allah” derler. De ki: “O halde söyler misiniz, Allah'ı bırakıp da taptığınız şu şeyler, Allah bana bir zarar vermek istese, O'nun vereceği zararı önleyebilirler mi?”

---

¹⁰⁴ en-Nisâ 4/81.

¹⁰⁵ el-Enfâl 8/61

¹⁰⁶ et-Tevbe 9/129.

¹⁰⁷ el-Ahzâb 33/3.

¹⁰⁸ el-Ahzâb 33/48.

¹⁰⁹ Hûd 11/123.

¹¹⁰ el-Furkân 25/58.

¹¹¹ eş-Şuarâ 26/217.

¹¹² en-Neml 27/79.

*Yahut O bana bir rahmet dilese, onun rahmetini durdurabilirler mi?” De ki: “Allah bana yeter! Hakkıyla **tevekkül** edenler yalnız O’na güvenip dayanırlar.”¹¹³*

*“Ayrılaşa düştüğünüz bütün konularda (doğru) hüküm Allah’a aittir. İşte o Allah benim rabbimdir; yalnız O’na **güvenip dayanmışımdır** ve daima O’na yönelirim.”¹¹⁴*

Bu âyetlerde Hz. Peygamber (s.a.v.)’e yapılan tevekkül emri ile tek güvenilecek kaynak olarak Allah’a güvenip dayanması ifade edilmekte, yüz çevirenlere karşı peygamber ve onun nezdinde tüm mü’minlerin de Allah’a teslim olup güvenmeleri ve tevekkülün gerektirdiği şekilde hareket etmeleri de vurgulanmış olmaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.v.)’in sahabeyle istişare edip verdiği kararda Allaha dayanması, Allah Teâlâ’nın tevekkül edenleri sevmesi âyetlerde ifade edilirken, mütevekkil olmak da Yüce Yaratıcının sevgisini kazanmada önemli bir etkidir. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in söz ve uygulamaları ile sahabilerin hayatları bir bütün olarak incelendiğinde tevekkülün “hareket ve faaliyeti bırakmak, tedbiri ihmal etmek” şeklinde yorumlanmasının dini bir alt yapısının olmadığı görülür.¹¹⁵

Kitap ve sünnet çizgisinde bir hayat yaşamayı planlayan mü’min, her anında peygamberinin söz, fiil ve uygulamalarını iyi anlayıp, kulluk yolculuğunu bu doğrultuda şekillendirmelidir.

Millî şairimiz M. Akif Ersoy şu dizeleriyle bu durumu ortaya koyuyor:

“Tevekkül olmaya görsün yürekte azme refik;

Durur mu şevkine pervâne olmadan tevfik?

Cenâb-ı Hak ne diyor bak, Resûl-i Ekrem`ine:

“Bütün serâiri kalbin ihâta etse, yine,

Danış sahâbene dünyâyâ âid işler için;

Rahîm ol onlara... Sen, çünkü rûh-i rahmetsin.

Hatâ ederseler aldırma, afvet, ihsân et;

¹¹³ ez-Zümer 39/38.

¹¹⁴ eş-Şura 42/10.

¹¹⁵ Kahraman vd., *Kur’ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, 1/700-705.

Sonunda hepsi için iltimâs-ı gufrân et.

Verip karârı da azm eyledin mi... Durmıyarak,

Cenâb-ı Hakk'a tevekkül edip yol almaya bak.”¹¹⁶

Hz. Peygamber (s.a.v.) tebliğ hayatında yapması gereken sorumluluğun bilinci ile hareket etmiş, Allah Teâlâ'ya güven ve teslimiyetle, sabırla yoluna yoluna devam etmiştir. Bu şekilde Hak davayı yüceltmış, uygulamaları ile inananlara en güzel örnek olmuştur.

Sonuç

Allah'a dayanmak ve güvenmek anlamına gelen tevekkülün temeli imandır. Tevekkülle kişi kendinden daha yüce bir varlıkla irtibat halinde olduğunun bilincine varır. Yüce Yaratıcı karşısında saygı ve tazimle, O'nun gücüne sığınır, yardımını diler. İnancın derecesi teslimiyetteki duruşun şeklini belirler.

Tevekkül inanan herkesin hayatının her alanında kendini gösterir. Sadece darda, zorda kalındığında yapılacak teslimiyet göstergesi, mü'mine yakışır bir davranış modeli olamaz. Allah Teâlâ'nın isimlerinden biri de vekîl'dir. Vekîl demek, istediğimiz alanda yetki verilen, vekâlet verilen kişi demektir. Yetkisi dâhilinde yetki veren kimse için tasarruf hakkına sahip olur. Allah Teâlâ için vekîl isminin anlamı, tüm tasarruf gücüne sahip olmaktır. Allah Teâlâ, tevekkül eden kullarını, kişinin güven ve teslimiyetinin sonucunda istediği neticeye ulaştırmasında her şeye gücü yeter. Kur'ân'da birçok yerde geçen “Allah'a tevekkül et, vekîl olarak Allah yeter.” (en-Nisâ 4/8; el-Ahzab 33/3) âyetleri de bu durumu net bir şekilde açıklamaktadır.

Tevekkülde arzulan sonucun gerçekleşmesi için yapılması gerekenleri yapmak mü'min için gerçek manada teslimiyet yolunda olduğunun bir göstergesi olur. Tevhid ve iman ile tevekkül yolculuğuna çıkan mü'min, azim, dua, sabırla bu yolda ilerler, gerçek bir teslimiyet göstergesi olarak da arzuladığı bir sonuç çıksa da çıkmasa da sonucunu kabullenir. Kendi iradesiyle yapması gerekenleri yaptıktan, gerekli tedbirleri aldıktan sonra sonucu kader olarak kabul eder. “Hakkınızda hayırlı olduğu halde bir şeyden hoşlanmamış olabilirsiniz. Sizin için kötü

---

¹¹⁶ Ersoy, *Safahat*, 221.

olduğu halde bir şeyden hoşlanmış da olabilirsiniz. Yalnız Allah bilir, siz bilmezsiniz.” (el-Bakara 2/216) âyeti kerimesi bu durumu en güzel şekilde açıklamaktadır.

Tevekkül hayatın tümünü anlamlandırmaya yetecek kadar geniş bir içeriğe sahiptir. Kur’ân-ı Kerîm’de kırktan fazla âyeti kerimede tevekkül kelimesi farklı şekillerde geçmektedir. Hz. Peygamber’den (s.a.v.) gelen birçok hadisi şerifte de tevekkülün hayata yansımış şekli ortaya konmuştur. Mü’min ne olursa olsun tedbiri elden bırakmaz. Gerçek tevekkülün sadece tedbir almak yanında, gerçek teslimiyet göstermek olduğunu bilir. Peygamberlerin hayatları incelendiğinde tevhid mücadelelerine devam ederken teslimiyetle birlikte yapması gerekenleri yapmaktan geri durmadıkları da görülür.

Tevekkül mü’minin dünyevî kaygılardan kurtulup fitrata yaptığı bir yolculuktur. Bu yolculuğun nihâyetinde kendini Yüce Yaratıcı’ya bırakmaktır. Tevekkülde teslimiyet ve tembellik bir arada olmaz. “Kaderim ne ise olur, nasipten öte yol yok” gibi söylemlerle miskin miskin oturmak, tevekkül kavramının içeriğine aykırıdır. Her ne iş yapılıyorsa o iş kurallarına uygun bir şekilde yapılacak, gerçek bir teslimiyetle sonuç beklenecaktır. Trafikte araba süren bir sürücü kırmızı ışıkta geçip kaza yapsa bu benim kaderimmiş dese, kendine verilen akıl ve iradeyi kullanmamak, kurallara uymamak, sadece kader işte demek, onu sonucun sorumluluğundan kurtarmaz. Yine aynı şekilde ben Allah’a tevekkül ettim, O her yarattığının rızkını da verir diyerek çalışmayı bırakan kimse de birileri bir şey getirecek diye ya yolu gözetler ya aç kalır ya da toplumda hep yük olarak görülür.

Gelecek bizler için gayb, gaybın bilgisi sadece Allah Teâlâ katında bulunduğundan, inanan kimse sorumluluk bilicisiyle hareket etmek zorundadır. Kur’ân-ı Kerîm’de bizlere anlatılan peygamberlerin hepsi de bu şekilde hareket ederek inananlar için yol gösterici ve örnek olmuşlardır. Yaşadığı şartlarda bu örnekleri rehber edinen mü’min bilir ki ben elimden gelen gayreti gösterdim, Allah Teâlâ benim için ne takdir ederse en güzelini takdir eder, arzu etmediği bir sonuç bile olsa büyük teslimiyetle bu durumdan hayırlar umar. “Tedbir benden, takdir Allah’tan” diyerek güven ve teslimiyetini kaybetmez.

Kaynakça | References/ مصدر

- Abdülbâkî, Muhammed Fuad. *el-mucemu'l-müfehres li elfazi'l-Kur'ân'il-Kerim*. Kahire: Matbaatü Dari'l-Kütübi'l-Mısriyyeti, 1364/1945.
- Bedranî, Ebu Faysal. *Şifa'üd düruri bi fehmi't-tevekkül ve'l-kaza ve'l-kader*. b.y.: ts.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *Sahih-i Buharî*. thk. Komisyon. 9 Cilt. Mısır: Matbaatü'l-Kübra el-Emiriyye, Mısır 1311/1893.
- Cevherî, Ebu Nasr, İsmail bin Hammad. *es-Sihâh tac'ül lüğa ve sihâh el-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdu'l Ğafîr Atar. Beyrut: Dar'ul-İlm lil-Melayîn, Beyrut 1987/1407.
- Cürcânî, Ali b. Muhammed eş-Şerif. *Kitâbü't-ta'rifât*. thk. Komisyon. Beyrût: Dar'ul Kütübü' İlmiyye, 1403/1983.
- Doğan, D. Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Bahar Yayınları, 1996.
- Ebi'd-Dünya, Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd b. Sufyan b. Kays. *Kitâbü't-tevekkül alellâh*, thk. Mustafa Abdu'l Kadir Ata. Beyrût: Müessetü'l Kütübü's Sekafiyye, 1413/1993.
- Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistanî. *Sünen-i Ebi Davud*. thk. Muhammed Muhiddin Abdülhamid. 4 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Mearif, ts.
- Ebu Talip el-Mekkî, Muhammed b. Ali b. Atiyyeti'l-Harisî. *Kütü'l-kulûb*. thk. Âsım İbrâhîm Keyâlî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2. Basım, 1426/2005.
- Ersoy, Mehmet Akif. *Safahat*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1992.
- Erzurumlu, İbrahim Hakkı. *Marifetname*. trc. Faruk Meyan. İstanbul: Bedir Yayınları, 1999.
- Gazâlî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed. *İhyâu ulumid-dîn*. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l-Ma'rife, trs.
- Harman, Ömer Faruk, "Nuh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 33/224-227. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Hatip, Abdülaziz. *Tevekkül mü, Tembellik mi?*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2006.
- Herevî, Ebu İsmail Abdullah b. Muhammed b. Ali. *Menâzilü's-sâirîn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, trs.
- İbn Mace, Muhammed b. Yezid Kazvinî, *Sünen-i İbn Mace*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî. 2 Cilt. b.y.: Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts.
- İbn Manzur, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisanu'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, 3. Basım, 1414/1993.
- İsfehânî, Rağıb, *el-Müfredât fi-garîb'il-Kur'ân*. thk. Safvan Adnan Davudî. Dimeşk-

- Beyrut: Daru'l-Kalem-Dar'uş-Şam, 1412/1991.
- Kahraman, Hayrettin. vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2007.
- Karaman, Fikret. vd. *Dinî Kavramalar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Cami'u li-ahkami'l-Kur'ân*. thk. Ahmed el-Berdûnî, İbrahim Itfeyyîş. 20 Cilt. Kahire: Daru'l-Kütübü'l-Mısriyye, 2. Baskı, 1964.
- Mevdudî, Seyyid Ebu'l-Ala. *Tefhimu'l-Kur'ân*. trc. Muhammed Han Kayanî v.d. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 1997.
- Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî. *Sahih-i Müslim*. thk. Muhammed Fuad Abdülbakî. 4 Cilt. Beyrut: Daru İhyait-Türasi'l-Arabi, 1374/1955.
- Râzî, Fahrüddin, *Mefatihü'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâ'it-Tür'asi'l-Arabiyye, 3. Basım, 1420/1999.
- Sabûnî, Muhammed Ali. *Saffetü't-tefâsir*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kur'ân-i'l-Kerîm, 1402/1981.
- Şa'râvî, Muhammed Mütevellî. *Tefsîru's-Şa'râvî*. 19 Cilt. b.y. Matabiu Ahbârî'l-Yevm, 1997.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musa b. Dahhâk. *Sünenü't-Tirmizî*. thk. Ahmed Muhammed Şakir vd. 5 Cilt. Mısır: Şeriketü Mektebetü ve Matbaatü Mustafa el-Babi el-Halebî, 2. Basım, 1970.
- Uludağ, Süleyman. "Tevekkül". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 41/3-4. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Yazır, Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. İstanbul: Azim Yayınları, 1992.
- Zemahşerî, Ebu'l Kâsım Mahmud b. Amr. *Esâsü'l-belağ*. thk. Muhammed Basîl Uyûn es-Sûd. 2 Cilt. Beyrût: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1419/1997.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Mahmud b. Amr. *el-Keşşaf an hakâiki gavâmidî't-tenzîl*. 4 Cilt Beyrût: Daru'l-kitâbi'l-Arabî, 3. Basım 1407/1986.